

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์และพลวัตทางวัฒนธรรมของสำนักช่างไม้เมืองเพชรที่ก่อตัวขึ้นมารองรับความต้องการในตลาดงานช่าง และอยู่ภายใต้บริบททางสังคมวัฒนธรรมของเมืองเพชร ในช่วงปี พ.ศ. 2400-2500 ซึ่งผู้วิจัยเรียกยุคนี้ว่า “วัฒนธรรมงานช่างยุคกระฎุมพีอุปถัมภ์” อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ พบว่าในตัวเมืองเพชรบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเพชรที่มีการกระจายตัวของผู้คนมากกว่าฝั่งตะวันตก และได้กลายเป็นแหล่งการค้า โดยมีแม่น้ำเพชรเป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญ สินค้าสำคัญคือ ข้าว น้ำตาล และเกลือ ส่งเข้าสู่ตลาดเพชรที่มีความเจริญเป็นอย่างมากในช่วงเวลานั้น

ผู้วิจัยพบว่า ในช่วงก่อนการปฏิรูปประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 เมืองเพชรได้เกิดมีกลุ่มบุคคลที่เป็นพ่อค้าคหบดี และข้าราชการในพื้นที่ที่ผันตัวเองมาทำการค้าจนมั่งคั่ง กลายเป็นกลุ่มผู้อุปถัมภ์หลักของงานช่างในวัด นิยมสร้างงานศิลปกรรมถวายวัดเพื่อแข่งขันกันสร้างหน้าตาทางสังคม โดยมีงานช่างในหลายแขนงเกิดขึ้นจำนวนมาก ทั้งงานปูนปั้น งานเขียนภาพจิตรกรรม และงานช่างไม้ โดยงานช่างไม้ที่เป็นจุดสำคัญของงานวิจัยชิ้นนี้ มีด้วยกัน 6 ประเภทหลักๆ คือ ธรรมาสน์ เรือนไทย เมรุ งานแกะสลักบานประตูและหน้าต่าง ตู้ไม้แกะสลัก และเตียงปาติโมกข์ พบว่ามีการสร้างผลงานจำนวนมากรอบเมืองเพชร ซึ่งผู้วิจัยเรียกงานช่างในยุคนี้ว่า “งานช่างยุคกระฎุมพีอุปถัมภ์” ด้วยความนิยมสร้างงานช่างถวายวัดของกลุ่มกระฎุมพีในท้องถิ่น ได้ทำให้วัดใหญ่ในเมืองเพชรสามารถพัฒนาฝีมือทางช่างของตัวเอง จนกลายมาเป็นสำนักช่างประจำอยู่ที่วัด แบ่งออกได้เป็น สำนักช่างวัดใหญ่สุวรรณาราม สำนักช่างวัดพระทรง สำนักช่างวัดยาง สำนักช่างวัดพลับพลาชัย และสำนักช่างวัดเกาะ โดยในแต่ละสำนักต่างมี “พระช่าง” หรือ “ครูช่าง” เป็นผู้ควบคุมงานและคอยสอนสมาชิกคนอื่นๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพระที่บวชอยู่ในวัด ทำให้วัดมีลักษณะเป็นสนามของงานช่างและเป็นโรงเรียนฝึกหัดช่าง ที่เมื่อจบออกไปแล้วสามารถไปประกอบอาชีพทางช่างได้ ทำให้แต่ละสำนักต่างมีรูปแบบของลวดลายและการสร้างงานช่างในแบบที่ต่างกัน

ผู้วิจัยเสนอไว้ในที่นี้ว่า สกุลช่างเพชรบุรี เป็นกระแสนิยมทางความคิดในงานศิลปกรรมของคนในท้องถิ่นเพชรบุรี ที่สามารถปรับเปลี่ยนไปได้ตามยุคสมัย เอกลักษณ์สำคัญของศิลปกรรมเมืองเพชรก็คือ การแกะลายกนกให้มีเปลวสะบัด ลายต้องมีความแหลมลึกและอ่อนหวาน ซึ่งกลายมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ทั้งยังเสนอต่อไปด้วยว่าสำนักช่างเมืองเพชรนั้นมิได้มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย แต่ถือกำเนิดขึ้น และดำรงอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของการช่างเมืองเพชร ในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยพบว่างานช่างสมัยอยุธยาตอนปลายในพื้นที่มักจะเป็นงานแบบช่างหลวงเป็นหลัก ส่วนในยุคสำนักช่างไม้เมืองเพชรจะสร้างผลงานที่กำหนดรสนิยมโดยผู้คนในท้องถิ่นมากกว่า รูปแบบของงานจึงมีความหลากหลายไปตามความนิยมของผู้ว่าจ้าง

นอกจากนี้งานวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า ด้วยเงื่อนไขทางวัฒนธรรมบางอย่าง รวมถึงเศรษฐกิจและสังคมของยุคสมัย เป็นปัจจัยที่หล่อเลี้ยงการดำรงอยู่ และกำหนดพลวัตความเป็นไปของวัฒนธรรมงานช่างในบริบทท้องถิ่นของ

เพชรบุรี จากความเจริญถึงขีดสุดมาสู่การเสื่อมถอยของสำนักช่างเมืองเพชร พบว่าในช่วงที่งานช่างไม่ได้รับความนิยมสูงสุด มีผลงานปรากฏอยู่จำนวนมากนั้น ได้แสดงให้เห็นว่าบริบทของท้องถิ่นมีส่วนสำคัญในการดำรงอยู่ของช่าง เนื่องจากพบว่า ภายหลังปี พ.ศ. 2513 เป็นต้นมา เป็นช่วงที่สำนักช่างเมืองเพชรได้ลดบทบาทลงไป และไม่สามารถผลิตช่างในแบบที่สำนักช่างเคยทำได้อีกต่อไป อันเป็นผลมาจากระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานและตลาดแรงงานที่เกิดขึ้นมารองรับอาชีพใหม่ที่แพร่หลายมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ทำให้งานช่างขาดแรงงานในการสืบทอดผลต่อไป ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เพื่อเป็นการรักษาผลงานช่างชั้นครูในอดีตที่ไม่มีใครสานงานต่อแล้ว ควรสนับสนุนให้ท้องถิ่นเห็นคุณค่าในงานช่าง และร่วมมือกันดูแลรักษาเพื่อให้งานช่างชั้นครูในอดีตดำรงอยู่ต่อไปในฐานะสมบัติของชาติ

คำสำคัญ: สำนักช่างเมืองเพชร, งานช่างยุคक्रमภูมิอุปถัมภ์, วัฒนธรรมช่าง

Abstract

This research aims to explore the background and cultural dynamic of the traditional woodcraft in Phetburi. This kind of arts has been formulated during 1857-1957 A.D. In order to respond to the demand of upper class that interested in art consumption. I identifies this period as "The culture of traditional craftsmanship in the period of bourgeois' fostering". This phenomenon was resulted from economic change in Phetburi during King Rama VI reign. In those times, there was the growth of population on the west side of the Phetburi River. These areas became the trade center where the large volume of local product such as rice, sugar and salt were transported to the market. That is to say, the prosperous trade community has been settling down in Phetburi since then.

Before the national reform in King Rama V reign (1868-1910 A.D.), there was an increase number of merchants and noblemen who became the patron of art communities. In order to enhance their power and nobility, these rich men supported local craftsmen to create the artworks in local temples. As consequence, there was the growth of the various types of arts, including fine arts, stuccoes plaster and traditional woodcraft arts. This research focuses on the traditional woodcraft art called "traditional craftsmanship in the period of bourgeois' fostering" that includes 6 types: Preaching Canopies, Thai house, crematory, doors, windows, wooden showcase and Pati Mokkh bed. Due to enormous support from merchants and noblemen, each temple's art community has developed their own style. There were a number of famous traditional woodcraft schools in big temple around city; Wat Yai Suvannaram, Wat Yang, Wat Koh, Wat Phra throng, and Wat Phlapplachai. These temples have appointed the monks who possessed the distinctive art skills to be the chief of craftsmen. Their main duty is to teach local people to create the works. This can help local people to earn money from their craftsmanship.

This research argues that Phetburi art school is strongly related to the dynamic of values and the perception of arts of local people. The styles of Phetburi traditional arts have been changed with the times. One of the most distinctive styles of Phetburi art is the way they delicately and sharply carve the 'Thai Pattern' (Lai Kanok). Moreover, Phetburi traditional woodcraft schools didn't establish in the Late Ayutthaya era, but it was established in King Rama V reign; during the period of local economic change. While the artworks now remain in local area, in Late Ayutthaya era were heavily influenced by the royal/palace craftsmen, Phetburi traditional woodcraft schools responded to local tastes and the customer's preferences. In other words, Phetburi's arts in the eras of bourgeois' fostering had more diversity of styles.

Finally, this research will point out that the existence of locality is strongly related to the existence of Phetburi's craftsmen community. I argue that contemporary cultural, economic, and social conditions in Phetburi city led to the changing of woodcraft culture in local contexts. We can see the golden age of Phetburi traditional arts and its collapse in different periods. It can be seen that because of the compulsive educational system that promoted in local area, the roles of Phetburi's art schools had declined since 1970. Other main reason is the modern economic growths that lead to labor demand in other fields. As the result, there are not adequate craftsmen to continue the Phetburi art schools. Therefore, in my opinion, it is necessary to conserve the piece of traditional arts we found in local area because these pieces are the local and national heritages.

Keyword: Phetburi traditional woodcraft schools, traditional craftsmanship in the period of bourgeois' fostering, craftsmanship culture